

The Role of the Government in Preventing Crime and reforming Criminals in Light of Article 156 of the Constitution

Saba Hashemi Araghtou¹, Mohammad Reza Yousefi ², Shohreh Shahsavari Fard³

Received Date:1404/02/03

Accept Date:1404/04/31

Abstract

Crime prevention and criminal reform are among the fundamental issues of criminal policy. Despite the stipulation of Article 156, Section 5 of the Constitution, which includes it as a duty of the judiciary, this legislative policy has nevertheless necessitated government intervention in this policy, given the adoption of some non-judicial and non-criminal measures, especially social prevention of crime and rehabilitation of criminals in the period after serving their sentences. In this regard, the government must take the necessary grounds and measures for the reform and rehabilitation of criminals on the one hand, and the prevention of crime alongside the judiciary and sometimes the legislative branch on the other. This research raises the question of what is the role of the government in crime prevention and criminal reform in light of Article 156 of the Constitution. This research, which was compiled in a descriptive-analytical manner, showed in response to this question that taking appropriate measures to combat crime in society and also to reform criminals should be done by all three branches of government. Therefore, in order to determine an effective strategy, adopt a preventive penal policy, and create a collaborative environment between the government and the judiciary in the prevention of crime and the reformation of criminals, a new approach must be defined from Article 156 of the Constitution.

Keywords: Reformation of criminals, crime prevention, penal policy, non-punitive prevention.

¹ . Department of Law, Si.C., Branch, Islamic Azad University, Sirjan, Iran.

² . Department of Law, Si.C., Branch, Islamic Azad University, Sirjan, Iran. (Corresponding Author).

Email: mryosefi2013@iau.ac.ir

³ . Department of Law, Si.C., Branch, Islamic Azad University, Sirjan, Iran.

Extended Abstract

Introduction:

Field and Aims: The main function of criminology in society is to identify the causes and factors of crime and, as a result, to take effective measures and actions to eliminate or reduce crime statistics. This policy is entitled to prevent the occurrence of crime and, in the event of it being committed by criminals (whether convicted or under criminal proceedings), their reformation will be a priority for the judiciary and, in turn, the "government" (the concept of Article 156 of the Constitution). This policy, known as preventive criminal policy, seeks to contain, reduce, and control the phenomenon of crime (specific and general intimidation). Of course, given the fact that humans are social beings, instead of relying purely on punishments, efforts should be made to evoke the suffering and pain caused by the execution of punishment in the minds of the perpetrator and other members of society with measures other than repression and punishment (non-punitive prevention) because some crimes are effectively caused by the environment, family, school, lack of social, economic, cultural, religious, and educational facilities and contexts. Therefore, it is not appropriate to respond to any criminal incident in a strict manner or by adopting a so-called "zero tolerance policy", but rather, the judiciary and other governing institutions, including the legislative body and the government, should have considered the necessary measures and arrangements in this regard before the crime occurs and in order to maintain public order and security in society. Therefore, in accordance with the slogan "prevention is better than cure" (prevention is easier and more economical than treatment), it is a public duty for all administrative and judicial bodies to take preventive and effective measures regarding the occurrence of crimes and abnormalities in society (Articles 2 and 3 of the Crime Prevention Law). In this regard, the government has the duty to provide the grounds and support for the reform and rehabilitation of criminals so that they do not commit crimes again after serving their sentence (an expanded concept of Article 156, Paragraph 5 of the Constitution). As a result, the socialization of criminals and the prevention of crime must be carried out by all government institutions so that preventive measures are in the desired state (Article 3, Paragraph 1 of the Crime Prevention Law).

Method: This research was compiled using a descriptive analytical method and a library method.

Findings and Conclusion: Adopting appropriate measures to combat crime in society and reform criminals should be done by all three branches of government. Therefore, in order to determine an effective strategy, adopt a preventive criminal policy, and create collaborative grounds between the government and the judiciary in preventing crime and reforming criminals, a new approach should be defined from Article 156 of the Constitution. This approach should include the indicator of the socialization of criminals and their enjoyment of a dignified life. Therefore, reducing or managing crime in society will not be possible without identifying the damage and evaluating the results of crime. Therefore, the government taking preventive measures without any penal policy is considered an international strategy that has been emphasized in the United Nations Crime Prevention Congresses. In these congresses, the need for non-criminal deterrence in order to control the phenomenon of delinquency in society has been emphasized. The Iranian government has also tried to prevent the occurrence of crime and reform criminals alongside the judiciary by emphasizing Article 156 of the Constitution and some regulations, both criminal and non-criminal. Accordingly, it is suggested that the government utilize all platforms for the success of its work in preventing

crime and reforming criminals, such as using the effective role of the family (Clause 3 and 4 of Article 3 of the Constitution and the Regulation on the Prevention of Addiction, Treatment of Drug Addicts and Protection of Individuals at Risk). Also, in order to raise awareness among the public about the dangers of crime, the media and schools should be given special attention by the government so that the government can take appropriate measures in this regard by adopting the necessary measures in a manner that is within the framework of principles supported by international standards.

فصلنامه دستاوردهای نوین در حقوق عمومی، سال چهارم، شماره پانزدهم، پائیز ۱۴۰۴

نقش دولت در پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین در پرتو اصل ۱۵۶ قانون اساسی

صبا هاشمی عرقطو^۱، محمدرضا یوسفی^۲، شهره شهسواری فرد^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۳۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۳

چکیده

پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین از جمله موضوعات بنیادین سیاست کیفری شمرده می شود. این سیاست تقنینی با وجود تصریح بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی که آن از وظایف قوه قضائیه گذارده است، با وجود این با توجه به اتخاذ برخی اقدامات غیرقضایی و غیرکیفری خصوصاً پیشگیری اجتماعی از وقوع جرم و بازسازی مجرمین در دوره پس از تحمل مجازات، زمینه مداخله دولت در این سیاست را اقتضا کرده است. در این راستا دولت باید زمینه ها و تمهیدات لازم را برای اصلاح و بازسازی مجرمین از یک سو، و پیشگیری از وقوع جرم در کنار قوه قضائیه و گاه قوه قانونگذاری از سوی دیگر اتخاذ نماید. در این تحقیق این پرسش مطرح است که نقش دولت در پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین در پرتوی اصل ۱۵۶ قانون اساسی چیست؟ این پژوهش که به شیوه توصیفی - تحلیلی گردآوری شده است در پاسخ به این پرسش نشان داد اتخاذ تدابیر مناسب برای مقابله با جرم در جامعه و نیز اصلاح مجرمین باید توسط همه قوای سه گانه صورت گیرد. بنابراین برای تعیین راهبرد مؤثر، اتخاذ سیاست کیفری پیشگیرانه و ایجاد زمینه مشارکتی میان دولت و قوه قضائیه در امر پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین باید رویکردی نو از اصل ۱۵۶ قانون اساسی تعریف کرد.

واژگان کلیدی: اصلاح مجرمین، پیشگیری از جرم، سیاست کیفری، پیشگیری غیرکیفری.

۱. گروه حقوق، واحد سیرجان، دانشگاه آزاد اسلامی، سیرجان، ایران

۲. گروه حقوق، واحد سیرجان، دانشگاه آزاد اسلامی، سیرجان، ایران (نویسنده مسئول)

mryosefi2013@iau.ac.ir

۳. گروه حقوق، واحد سیرجان، دانشگاه آزاد اسلامی، سیرجان، ایران

۱- مقدمه

مقابله با بزهکاری از گذشته دور دغدغه همیشگی بشر بوده و در این راستا راهکارهای مختلفی را در تقابل با پدیده جرم در نظر گرفته اند. جرم شناسان پدیده مجرمانه را سالب امنیت از زندگی انسانها پنداشته و مقابله با آن را یک ضرورت تعریف کرده اند (خطیبی و دیگران، ۱۳۹۷: ۵۳) بر این اساس مطالعات حقوق کیفری نشان داده است مجازاتها دیرینه ترین و در عین حال مؤثرترین راهبرد مقابله با بزهکاری و پیشگیری از وقوع آن در جامعه بوده است (نیازپور، ۱۳۹۳: ۹۱) این سیاست که با عنوان سیاست کیفری پیشگیرانه مشهور است در پی مهار پدیده جرم، کاهش و کنترل آن است (ارعاب خاص و عام) (حقی پور و دیگران، ۱۴۰۲: ۲۹۱) از این رو جرم شناسان در تقابل انسان با موقعیت جرم، اقدامات پیشگیرانه را به دو گونه فردمدار و جامعه مدار تقسیم کرده اند که هر یک بر هدف خاصی تأکید دارد. در اقدامات گروه نخست، تأکید بر بزهکارمداری است به این نحو که کلیه اقدامات پیشگیرانه بر وی و محیط جرم متمرکز شود به این شکل که ارتباط ایشان با محیط جرم حذف یا مدیریت شود. در واقع در این حالت، بستر پیشگیری بر رشدمداری شخصیت افراد است و تلاش می کند افراد طوری تربیت شوند که در آینده انگیزه مجرمانه در آنها ایجاد نشود و به دنبال ارتکاب جرم نباشند (آزادیان و حیدری، ۱۴۰۳: ۲ و ابراهیمی، ۱۳۹۰: ۶۱) و اگر این ذهنیت ایجاد شد بگونه ای مدیریت شود که این داعی تبدیل به پدیده مجرمانه نشود (تأکید مواد ۱۶، ۲۳، ۲۴، ۲۵ و ۲۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر به دولتها در جهت اساسی سازی پیشگیری از وقوع جرم از طریق تمرکز روی شخصیت افراد) اما در فرض دوم، تمرکز سیاست کیفری پیشگیرانه روی سلامت جامعه متمرکز است.

در برخی راهبردهای سیاست کیفری پیشگیرانه به جای اعمال مجازات، تلاش می شود از طریق بسترهای اجتماعی، وقوع جرم در جامعه کاهش و در موقعیت مناسب، آمارهای جرم کنترل گردد (شایگان، ۱۳۹۵: ۹) برخی حقوقدانان در این راستا به نقش برجسته خانواده و مدرسه به عنوان جامعه مداری پیشگیری از وقوع جرم با استناد به این اصول از قانون اساسی تأکید دارند (نیازپور، پیشین: ۹۶) به عنوان مثال بند ۳ «اصل سوم» ق.ا.ج.ا. مقرر می دارد: «آموزش و پرورش رایگان برای همه افراد جامعه، در تمام سطوح و تسهیل و تعمیم آموزش عالی» (به عنوان یکی از وظایف بنیادین دولت) و «اصل ۳۰ ق.ا.» دولت را موظف به تأمین وسایل آموزش و پرورش (به طور رایگان) برای همه افراد جامعه تا پایان دوره متوسطه کرده است و نیز تأمین وسایل تحصیلات عالی تا سر حد خود کفایی کشور به طور رایگان مورد تأکید قانونگذار قرار گرفته است. به این سان، با در نظر گرفتن این گونه پیشگیری و مسئولیت دولت در تأمین زمینه اجرای آن در جامعه، این پرسش مطرح است که نقش و مسئولیت دولت با لحاظ اصل ۱۵۶ ق.ا. در پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین چیست با این توضیح که دولت در تعامل با قوه قضائیه و مقتنه نقش اجرایی در تأمین بسترهای اجتماعی، اقتصادی، آموزشی، فرهنگی و مذهبی در جامعه دارد (بند ۱۲ اصل ۳ ق.ا.) خواهیم دید که دولت در دو مقوله «اصلاح مجرمین» و «پیشگیری از جرم» می تواند از طریق اتخاذ رویکردها و سیاستهای کیفری مؤثر در کنار قوه قضائیه (اصل ۱۵۶ ق.ا.) ایفای نقش نماید. این برنامه ها و سیاستها اگر به عنوان یک هدف اساسی و بنیادین اجرا گردد (مطابق با الگوهای مطرح شده در کنگره های پیشگیری از وقوع جرم «سازمان ملل متحد» با هدف فراهم نمودن فرصت برای همفکری اندیشمندان و متخصصان پیشگیری از وقوع جرم در سطح یک نهاد سیاست گذاری بین المللی که از سال ۱۹۵۵ آغاز شده است) (خطیبی و دیگران، پیشین: ۵۳) می تواند به نقش آفرینی دولت در اصلاح مجرمین و پیشگیری از وقوع جرم در جامعه منجر گردد.

پیشینه و سوابق تحقیق

پیشگیری از جرم (در مفهوم کلی) و بازسازی مجرمین (در مفهوم خاص) در برخی پژوهشهای حقوق کیفری مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است. از جمله این پژوهشها بررسی ابعاد مختلف جرم شناختی پیشگیری (۱۳۹۵) توسط کامران محمودیان، مطالعه مسائل مختلف با پیشگیری از جرم (۱۴۰۱) توسط معصومه عامری، مجموعه مقالات گردآوری شده در زمینه پیشگیری از جرم (۱۳۸۷) توسط علی حسین نجفی ابرندآبادی، بررسی ویکردهای موسع و مضیق پیشگیری و آثار آن (۱۳۸۸) توس شهرام

ابراهیمی، بررسی پیشگیری اولیه فردمدار با چشم انداز به نهج البلاغه (۱۴۰۳) توسط سیمین آزادیان و مسعود حیدری، اصلاح مجرمان در سیاست جنایی تقنینی ایران (۱۳۸۸) توسط محمدعلی حاجی ده آبادی، چالشهای قانونی قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۴ (۱۳۹۹) توسط نرگس دهقانی و مجتبی فرهمند، ارزیابی نقش و عملکرد سازمانهای اجتماعی رسمی و غیررسمی در پیشگیری از تکرار جرم (۱۴۰۲) توسط شهناز حق پور و همکاران و اساسی سازی حقوق پیشگیری از جرم در ایران (۱۳۹۳) توسط امیرحسین نیاز پور اشاره کرد.

۱- مفهوم و رسالت «پیشگیری از جرم»

۱-۱- مفهوم لغوی و اصطلاحی پیشگیری از جرم

اصطلاح «پیشگیری» از «جرم» از دو واژه «پیشگیری» و «جرم» تشکیل شده است. از دیدگاه جرم شناسی «پیشگیری از جرم» معنای موسعی از «جرم» دارد که می تواند کل جامعه را درگیر خود کند (اسحاقی، ۱۳۸۳: ۲ و شجاعی نسب، ۱۳۹۶: ۱۴۰) ولی به طور کل، واژه «پیشگیری» در لغت به معنای پیش دستی کردن، مانع شدن، به نگهداری برخاستن، پیشی گرفتن، به جلو شتافتن و گاه، در معنای آگاه کردن، هشدار دادن، از جلو بستن، جلوی رویداد یا مصیبتی را گرفتن و خبر از امری دادن آمده است. در اصطلاح نیز این واژه به معنای کاربرد فنون مختلف به منظور جلوگیری از وقوع امری (در اینجا «جرم») آمده است (اکبری، ۱۳۸۰: ۱۴) با وجود این از حیث اصطلاحات و علوم مختلف «پیشگیری از جرم» از ابعاد گوناگون قابل تبیین است (دهخدا، ج ۴: ۵۹۹۱؛ معین، ۱۳۶۱، ج ۱: ۹۳۳؛ صدری، ۱۳۸۳: ۱۸، انصاف پور، ۱۳۷۹: ۱۸۷ و دهقانی و فرهمند، ۱۳۹۹: ۲۸) بنابراین «پیشگیری» در اصطلاح به معنی پیش دستی کردن، پیش گرفتن و جلو چیزی رفتن است. در نتیجه می توان گفت «پیشگیری اتخاذ تدابیر و به کارگیری شیوه های مناسب برای به استقبال رفتن از جرم و در نهایت جلوگیری از وقوع آن است» (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۶، ج ۴: ۲۰۶۹)

از لحاظ توسعه تعریف (تعریف موسع) «پیشگیری از جرم» (با ترکیب واژگان پیشگیری و جرم) عبارتست از «تعقیب و دستگیری بزهکاران، اعمال مجازات یا تعلیق اجرای آن، الزام به جبران خسارت بزه دیده و فردی کردن مجازات توسط دادگاه» (ابراهیمی، ۱۳۸۸: ۴۷-۴۲) این نوع نگرش پیشتر در اندیشه های سیاست جنایی جرم شناس معروف «انریکو فری» پدیدار شد که به آزادی اراده در ارتکاب عمل جنایی اعتقاد نداشت و بر این باور بود که عوامل مختلف فردی و اجتماعی در این زمینه نقش تعیین کننده دارد (همان: ۴۴-۴۳) مفهوم مضیق پیشگیری از جرم عبارت از «اقدامات غیر قهرآمیز دولت برای مهار بزهکاری از طریق حذف یا محدود کردن عوامل جرم زا و نیز مدیریت مناسب عوامل محیط اجتماعی و فیزیکی که فرصت ارتکاب جرم را فراهم می آورد» (همان: ۴۸)

از منظر جرم شناسی «پیشگیری از جرم» تدابیر کنشی است که محیط اجتماعی را بگونه ای سازماندهی می کند که پیشگیری از وقوع جرم در آن محفوظ بماند» (رایجیان اصلی، ۱۳۸۳: ۱۲۶-۱۲۵) در فقه جزایی اسلام «پیشگیری از جرم» معمولاً با عنصر اصلاح و بازسازی (بازسازی گاری) شخصیت مجرمان همراه است (کریمی، ۱۳۸۹: ۷۵-۷۴) قرآن شرط تحقق «پیشگیری» را حل مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مردم در راستای تصمیم گیری درست افراد از حیث ایجاد تعهدات مذهبی در قبال گناه (جرم) قرار داده است (بقره/ ۲۵۱) (فیض، پیشین: ۳۰۲) امام علی (ع) که خود برای مدت بیش از یک دهه وظیفه قضاوت در حکومت اسلامی را بعهده داشته و به نوعی با مسائل جنایی و جرائم آشنایی کامل داشت، زمینه هایی برای پیشگیری از وقوع جرم مطرح کرده است که در واقع راهکارهای مدیریت جرم در جامعه قلمداد می شوند از جمله: اجرای عدالت (موجب اصلاح مردم می شود)، مبارزه با نادانی، کوشش برای ترویج اخلاق فاضله (خودسازی و حسابرسی نفس)، اتخاذ تدابیر لازم برای رفع نیازهای اساسی انسان (فقر دین انسان را ناقص و عقل او را سرگردان می کند)، حفظ کرامت و منزلت انسان ها، گسترش فضای دینی و پرورش روحیه دینداری،

اصلاح ارتباطات اجتماعی، نظارت بر عملکرد مجریان و آموزش همگانی (حاجی ده آبادی، ۱۳۸۶: ۱۳۹-۱۲۳ و حیدری، ۱۳۹۶: ۱۵)

برخی نیز پیشگیری از جرم در آموزه های اسلام «سالم سازی محیط زندگی و بازداشتن مردم از گناه (معصیت) و تدابیر خاصی دانسته اند که برای اجرای این تمهیدات نیاز به جهان بینی توحیدی و نقش بازدارندگی، تهذیب و تزکیه نفس به وسیله تعلیمات اخلاقی و نهاد امر به معروف و نهی از منکر» خواهد بود (چاله، ۱۳۸۷: ۵۴) این تعریف از پیشگیری از جرم با اهداف کلی اقدامات پیشگیرانه در جوامع مبتنی بر مذهب سازوگاری بالایی دارد (محمدنسل، ۱۳۸۹: ۳۲۰-۳۱۹) زیرا پیشگیری از جرم به عنوان یک اقدام مؤثر در جهت ایجاد امنیت عمومی در جامعه و سالم سازی آن، نیازمند یک فرایند ترکیبی است که هر یک از این ارکان باید از طریق برخی بسترهای مناسب تأمین گردد. بنابراین در جوامع مبتنی بر آموزه های دینی، «مذهب» ارتباط سازنده ای بر تهذیب و تزکیه نفس افراد جهت ترک گناه خواهد داشت. این عنصر سبب خواهد شد امنیت اجتماعی و استمرار آن در شرایط بحرانی، توجه به نقش پیشگیرانه کلیه نهادهای اجتماعی و مدنی را بیش از پیش با اهمیت جلوه نماید (از طریق برنامه های آموزشی، پرورشی، تربیتی، فرهنگی و مذهبی) (خاقانی، ۱۳۸۵: ۹۶-۹۵)

۱-۲- رسالت پیشگیری از جرم

رسالت اصلی «پیشگیری از جرم» (جرم شناسی پیشگیرانه) تعمق در شخصیت فرد، علل و عوامل جرم را در جامعه، میزان خطرناکی بزهکار و قابلیت بازپذیری اجتماعی وی را مورد مطالعه قرار داده و با انجام راهکارهای اصلاحی و تربیتی سعی در بازگرداندن مجدد وی به خانواده و جامعه را دارد (بیگ زاده، ۱۳۸۷: ۱۳) این علم در واقع به مطالعه پدیده مجرمانه و علل ارتکاب و چگونگی کاهش میزان جرم و آثار آن بر جامعه و خود بزه دیده می پردازد اهدافی را دنبال می کند. این اهداف به طور مختصر عبارتند از: ۱. کمک به تحول قوانین کیفری، ۲. درک پدیده مجرمانه به منظور پیشگیری بهتر از ارتکاب آن، ۳. درک مجرمین به منظور درمان و اصلاح و مداوای بهتر آنها، و ۴. بهبود بخشیدن به طرز کار نظام کیفری یعنی کارایی نظام کیفری (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷: ۲۰) مطابق ماده ۱ قانون پیشگیری از جرم (۱۳۹۴) رسالت «پیشگیری از جرم» عبارتست از: «پیشگیری از جرم، پیش بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم جهت کاهش یا از میان بردن جرم در جامعه» بنابراین هرگونه سیاستگذاری در این زمینه باید با رعایت این مؤلفه ها صورت گیرد تا بتواند در ادامه با ارائه راهکارهای پیشگیرانه در زمینه مهار یا توقف جرم اثرگذار باشد (دیرنیا و دیگران، ۱۴۰۲: ۴۲-۲۵).

۲- متولیان پیشگیری از جرم در جامعه

با وجود آنکه اصل ۱۵۶ ق.ا پیشگیری از جرم را از وظایف ذاتی قوه قضائیه شمرده است اما با توجه به آثار منفی جرم در جامعه (خصوصاً تهدید امنیت اجتماعی) این موضوع از جمله مباحث مهم پیشروی دولتها نیز بشمار می آید (بند ۱۷ اصول راهبردی سامان ملل پیوست سند شماره ۲۶۱/۵۶ مورخ ۳۱ ژانویه ۲۰۰۲) بنابراین در سطح جهانی و بین المللی این دولتها هستند که باید در مسأله پیشگیری از جرم بنحو مؤثر عمل کنند. بر این اساس باید چنین پنداشت که «لازمه تحقق تدابیر و اقدامات پیشگیرانه وجود نهادها و دستگاههایی است که بتوانند با ساختار متناسب و برنامه ریزی صحیح خود، در مباحث گوناگون مرتبط با پیشگیری از جرم فعالیت داشته باشند» (خطیبی و دیگران، پیشین: ۶۰) از جمله این نهادها دولت در معنای خاص (قوه مجریه) است که در کنار قوه قضائیه (بند ۵ اصل ۱۵۶ ق.) باید اقدامات و تمهیدات پیشگیرانه را در وقوع جرم انجام دهند. برخلاف قوه قضائیه که در زمینه کیفری و قضائی عمل می کند، دولت باید صرفاً در بخش غیر کیفری پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین عمل کند؛ زیرا ماهیت کار دولت فعالیتهای غیر کیفری و قضایی است.

۱-۲- پیشگیری از جرم توسط دولت به عنوان وظیفه دائمی

در امر پیشگیری از وقوع جرم با توجه به رسالت نهادهای حاکمیتی از جمله دولت، تمام ساختارهای اجرایی این بخش از قوای حاکم در کنار نهادهای مدنی مانند بخش خصوصی باید نقش خود را در پیشگیری از جرم به خوبی ایفا کنند. بنابراین دولت در

این فرض نه تنها وظیفه پیشگیری از جرم دارد بلکه باید دارای جایگاه و نقش دائمی در پیشبرد برنامه ها و سیاستهای پیشگیرانه داشته باشد.

از این رو، دولت وظیفه هماهنگی، مدیریت و تأمین نیازها، بسترها و امکانات کلیه دستگاهها و نهادهای زیرمجموعه را در این زمینه خواهد داشت از جمله: آموزش همگانی و کار با رسانه های گروهی (خصوصاً با کانون توجه به افراد آسیب پذیر مانند زنان خانه دار؛ بدسرپرست یا بی سرپرست، سالمندان، معلولان و نیازمندان مراقبت جسمی، معتادان، کودکان و دانش آموزان) مشارکت و همکاری دولت و جامعه مدنی (مانند سازمانهای مردم نهاد، کانون خانواده و پرورش فکری، اصناف، هیئت های مذهبی و ...) اولویت بندی برنامه های پیشگیرانه و تأسیس نهادهای مرکزی در پیشگیری از جرم (به منظور ایجاد ثبات کارکردی و پاسخگو بودن آنها به تکالیف قانونی) آموزش و ظرفیت سازی برای دولت و سایر نهادهای متولی امر پیشگیری و ساختار شناسی در جهت تأمین رویکردهای پیشگیرانه از جرم. بنابراین ضروری است دولت در امر پیشگیری دارای یک جایگاه ثابت و دائم گردد؛ چه آنکه بدون تسهیل مشارکت دولت و نهادهای تابعه امکان تحقق الگوهای جهانی شده پیشگیری از جرم در کشور وجود نخواهد داشت.

۲-۲- ساختار دولت در جهت تمهید رویکردهای پیشگیرانه

اگر فرض شود پیشگیری از جرم در دو زمینه کیفری و غیر کیفری (اجتماعی و ضعی) قابل اجرا است و زمینه کیفری را به قوه قضائیه واگذار نماییم (با عنوان مجازاتها) اما به نظر باید برای دولت یک وظیفه مشخص در راستای اجرای الگوها و برنامه های پیشگیرانه وضعی و اجتماعی در پیشگیری از وقوع جرم قائل باشیم. از آنجا که اینگونه پیشگیری پیش از ارتکاب جرم باید پیش بینی و تدارک دیده شود و هدف آن در واقع مدیریت موقعیت جرم است (شایگان، ۱۳۹۵: ۱۰) بنابراین دولت و نهادهای زیرمجموعه مانند نیروی انتظامی به خوبی می توانند به جهت ارتباط مستقیم با مردم این وظیفه اساسی را اجرا نمایند. بر این اساس باید دانست در مواقع بروز موقعیت جرم یا احتمال وقوع از سوی افراد، اولین واکنش از سوی نیروی انتظامی و دستگاههای همسو صورت می پذیرد. بنابراین منطقی است دولت در این زمینه دارای ساختار مشخصی برای اجرای اقدامات پیشگیرانه داشته باشد. در این زمینه افزون بر پیش بینی سازمان ملی پیشگیری از وقوع جرم که مورد توصیه و تأکید کنگره های پیشگیری و عدالت کیفری سازمان ملل می باشد، بسیاری دولتها از طریق راه اندازی سازمانهای مردم نهاد توانسته است حضوری مؤثر در مهار پدیده جرم ایفا نماید (شاه بهرامی و دیگران، ۱۳۸۹: ۵۰۵)

همچنین در برخی کشورها نهادهای مذهبی می توانند در مهار جرم از طریق ایجاد حلقه اتصال بین مردم و عقاید الهی بر لزوم حفظ خلق و خوی خوب از موقعیت جرم نقش آفرینی کنند. به عنوان مثال «درسلر» کارکردهای دین را به دو دسته کارکردهای روان شناختی جامعه شناختی تقسیم کرده که هر یک می توانند در جایگاه خود آثار نامطلوب برخی بحران ها و آسیب های اجتماعی را ترمیم و ایجاد احساس امنیت و نوعی وجدان عمومی را در جامعه پیاده کنند (درسلر، ۱۹۸۶: ۳۱۶-۳۲) بنابراین اگر بنا باشد «دین» مانع تحقق جرم و موقعیت مجرمانه در غرب گردد، در ایران اسلامی نیز مساجد، حسینیه ها و اماکن دینی و مذهبی می توانند این وظیفه را عهده دار شوند.

در همه این موارد دولت می تواند با ایجاد یک پایگاه دائمی و گسترده ساختار اداری - اجرایی در مسأله پیشگیری از وقوع جرم عمل کند. ضمن آنکه همه ابزارهای مقابله با جرایم در حقوق جزا صرفاً مجازاتها نیستند، بلکه گاه به دلیل اجتماعی کردن مجرمان باید از اقدامات تأمینی و تربیتی نیز استفاده کرد. این ابزارها سبب خواهد شد اصلاح و بازپروری مجرمان بیش از آنکه جنبه سزادهی و سرکوب گرایانه داشته باشد، با خصوصیات عینی و شخصی مواجه شود. به عنوان نمونه دولت می تواند از طریق پیش بینی نهادهای اجتماعی به ارزیابی بزهکاران، برنامه های اصلاحی و تدابیر پس از آزادی مجرمان از زندان به پیاده سازی هنجارهای بین

المللی در انطباق با سیاستهای پیشگیری از وقوع جرم سازمان ملل (تأکید بر اصلاح بزهکاران) اقدام مؤثر نماید (حقی پور و دیگران، ۱۴۰۲: ۲۹۱-۲۸۹)

۲-۳- تعهدات و مسئولیت دولت در جهت پیشگیری از جرم

دولت در زمینه پیشگیری از جرم می تواند از طریق اتخاذ الگوها و برنامه های آموزشی، پرورشی، تربیتی، فرهنگی و مذهبی ایفای نقش کند. در این زمینه از سال ۱۳۴۰ خورشیدی با تأسیس اولین مؤسسه تحقیقاتی علوم جزایی و جرم شناسی (در دانشگاه تهران) بر جنبه آموزشی، تحقیقاتی و مشورتی این نهاد تأکید گردید. هر چند در ابتدا رسالت این مؤسسه به طور مشخص پیشگیری از جرم نبود، اما در ادامه با توجه به همکاری ها و ارتباط های تنگاتنگ با نهادهای مختلف بر لزوم شناسایی علل و عوامل بروز جرم در جامعه تأکید شد.

پس از انقلاب برای مدتی فعالیت این مؤسسه متوقف شد اما از مهرماه سال ۱۳۶۲ فعالیت آن مجدداً از پی گرفته شد. در این دهه بر لزوم اثرگذاری این مؤسسه بر مدیریت بحران اجتماعی و آسیب جرم زا تأکید گردید. البته در دوره پیش از انقلاب افزون بر این مؤسسه، اقدامات مؤثری نیز در زمینه پیشگیری از جرم صورت گرفته است که تماماً توسط دولت و نهادهای وابسته انجام شده است از جمله عضویت وزارت دادگستری ایران در جامعه بین المللی جرم شناسی (در سال ۱۳۳۱) و اعزام قضات عالی رتبه در همایشهای این جامعه، تدوین آیین نامه زندان ها و مؤسسات صنعتی و کشاورزی وابسته به زندانی ها مصوب ۱۳۵۴/۰۴/۱۹ که بر لزوم تهذیب اخلاق زندانیان و پیشگیری از وقوع جرم آنان پس از آزادی تأکید شده است (با اقتباس از قواعد سازمان ملل متحد درباره رفتار اصلاحی با زندانیان مصوب ۱۹۵۹) تهیه لایحه مربوط به تشکیل دادگاه اطفال بزهکار (در سال ۱۳۳۸) با اولویت دادن به تربیت و اصلاح اطفال و نوجوانان مجرم که در نهایت این لایحه تبدیل به قانون گردید (۱۰ آذر ۱۳۳۸) برگزاری همایشها و سمینارهای مختلف در جهت پیشگیری از جرم در دانشگاه تهران توسط مؤسسه علوم جزایی و جرم شناسی و سنگ بنای انجمن ایرانی جرم شناسی در سال ۱۳۵۶ با هدف تبیین جرم شناسی در شناخت جرم و پیشگیری از وقوع آن که از سال ۱۳۷۲ خورشیدی به این سو این انجمن در کنار قوه قضائیه متولی اجرای مفاد بند ۵ اصل ۱۵۶ ق.ا. گردید.

۳- نقش نظارتی دولت در پیشگیری از وقوع جرم

۳-۱- دولت و خانواده در پیشگیری از وقوع جرم

«محیط خانواده» به طور طبیعی محیطی است که فرد در آنجا متولد شده، رشد و نمو کرده است. در این محیط کلیه بسترهای رفتاری و عادات یک فرد شکل گرفته و اصولاً تحت تأثیر آن محیط، حقیقت رفتارها، تقلیدها و عکس العمل های یک کودک در مقابل جامعه به عنوان اجتماع کوچک، به منصه ظهور می رسد. هر چه در این محیط ثبات اخلاقی و شخصیتی بیشتری وجود داشته باشد به همان میزان نیز تشکیل شخصیت فرد دارای شاخص های اخلاقی، عاطفی، روحی و روانی خواهد بود (محمدی و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۳۸)

بنابراین این خانواده است که در وهله نخست برای یک زندگی سالم در آینده برای کودک امروز آماده کند به طوری که فرزندان افزون بر اینکه بتوانند در مواجهه با هر رویدادی از سوی اعضای جامعه و هر مشکلی که بر سر راه او قرار می گیرد، با توانمندی تدبیر کرده و راه موفقیت و پیشرفت را باز کند. پرسش این است آیا خانواده این امکان را دارد که این احساس را ذهن فرزندان خویش آماده کند؟ به عبارت دیگر آیا خانواده این توانمندی و توانمندی را دارد که کودکان خود چنان تربیت کند که بگونه مؤثر بتوانند با هر رخدادی مقابله و همواره در مسیر سلامت کردار قرار گیرند؟ پاسخ منفی خواهد بود، زیرا تکوین محیط مناسب برای رشد و نمو کودکان در خانواده نیازمند اهتمام، توجه و مسئولیت پذیری دولت در همه شئون اجتماعی، اقتصادی و رفاهی خانوارها است. هرگاه این شئون از طرف دولت تمهید نشود بی تردید خانواده (دست کم اکثر آنها) قادر به این توانمندی نخواهند بود و در نتیجه، در آینده، این فرزندان در جامعه با شکندگی بیشتری در تقابل با پدیده جرم مواجه خواهند بود زیرا از لحاظ عاطفی، روحی و روانی و نیز امکانات اقتصادی و رفاهی در وضعیت مطلوبی قرار نگرفته اند. بنابراین در این حالت دولت

در کنار قوه قضائیه باید الگوها و برنامه های پیشگیرانه خود را منطبق با سیاست جنایی و تقنینی ج.ا.ا پیش ببرند (ماده ۸۸ ق.م.ا). به این گونه که به جای برخورد قهرآمیز و سرکوب گر نسبت به جرائم اطفال و نوجوانان که معمولاً ریشه خوی مجرمانه آنان ناشی از تربیت ناصحیح در خانواده ها بوده است، رویکرد افتراقی و آینده نگر را با هدف اصلاح و پیشگیری اتخاذ نمایند رویکردی که قوای سه گانه هر یک به نوبه خود مسئول اجرای آن خواهند بود. بنابراین تا زمانی که دولت به این وظیفه اساسی خود به درستی عمل نکند نمی توان از دیدگاه جرم شناختی اجتماعی، خانواده را مسئول مستقیم وقوع جرم توسط اطفال و نوجوانان یا ارتکاب اعمال مجرمانه با کانون توجه کودکان در نظر گرفت، زیرا دولت به وظایف اساسی خود به طور اصولی عمل نکرده است (موضوع اصل ۲۱ ق.ا. و ماده ۱۱۷ قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ا)

۳-۲- دولت و مدارس در پیشگیری از وقوع جرم

یکی دیگر از راهکارهای مناسب برای مقابله با آسیب پذیری اجتماعی کودکان (مجرمان فردا) که دولت سهم فزاینده ای در مدیریت و انتظام بخشی آن دارد مدارس می باشد. مطابق الگوهای سیاست کیفری و برنامه های جامعه پذیری کلیه نظام های عدالت کیفری، برنامه های خانواده مدار تا زمانی که مدرسه مدار نشده باشند (از سنین هفت سال به بالا) از موفقیت چشمگیری برخوردار نبوده اند زیرا معمولاً این مدارس هستند که کودکان را از سنین خاصی برای ساعتها در طول روز آموزش می دهند. برخی سیاستها در کشورهای غربی از جمله کانادا اختیار عمل گسترده ای به مدارس جهت جامعه پذیر کردن کودکان و نوجوانان اعطا کرده است. این برنامه ها افزون بر آموزش دانش آموزان به والدین آنان نیز آموزش هایی ارائه می کنند. به این نحو که والدین یاد خواهند گرفت که چگونه با فرزندان خود ارتباط اجتماعی، عاطفی، روحی و تربیتی برقرار کنند؛ چگونه از تکنیک های پیشگیرانه در وقوع جرائم توسط آنان یا علیه شان استفاده کنند و در نتیجه بتوانند به منظور بهبود روابط خانوادگی در استفاده از الگوهای آموزشی مناسب در تربیت و پرورش کودکان استفاده کنند.

بر این اساس دولت می تواند با تأمین امکانات و بسترهای آموزش رایگان به آسیب های اجتماعی کودکان که مهمترین رکن وقوع بزهکاری در جامعه است کمک نماید از جمله شکست تحصیلی، مدرسه گریزی، خشونت در مدرسه، دشواری تدریس، سیگار کشیدن دانش آموزان، استعمال مواد مخدر یا مشروبات الکلی. همچنین دولت باید از محیط مدرسه برای شکل دهی شخصیت دانش آموزان نقش اصلی را ایفا کند و بخشی از سرنوشت و آینده دانش آموزان را در مدرسه رقم بزند. در اهمیت این شاخص قبلاً و مطابق ماده ۵ آیین نامه پیشگیری از اعتیاد، درمان معتادان به مواد مخدر و حمایت از افراد در معرض خطر (مصوب ۱۳۷۶/۰۸/۱۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام) به دولت تکلیف شده است که از طریق وزارت آموزش و پرورش تدابیری برای پیشگیری از اعتیاد دانش آموزان و شناسایی کودکان در معرض خطر فراهم آید. بر این اساس باید اداره مؤسسات آموزشی و برنامه های مربوطه الزاماً در تمام کشور به تعداد کافی امکانات و ابزارهای لازم را داشته باشند (در اختیار بودن نهادها و برنامه های آموزشی) نهادها و برنامه های آموزشی باید برای همه افراد در داخل کشور قابل دسترسی باشند (قابلیت دسترسی) آموزش باید برای همه به ویژه برای گروهها و اقشار آسیب پذیر، هم به لحاظ قانونی و هم در عمل، بدون تبعیض مبتنی بر دلایل ممنوعه قابل دسترسی باشد (عدم تبعیض) (محمدی و دیگران، پیشین: ۲۴۴)

این بُعد به طور مستقیم با رفاه اقتصادی خانوارها مرتبط است. در این مورد دولت موظف است در اجرای بند ۲ اصل ۱۳ قانون اساسی نسبت به تأمین امکانات آموزش رایگان برای همه آحاد مردم تا پایان دوره متوسطه اقدام مؤثر نماید (قابلیت دسترسی اقتصادی) شکل و محتوای آموزش با شاخص کیفیت مطلوب مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرد. در واقع شکل و محتوای آموزش باید هم برای دانش آموزان و هم برای والدین آنان قابل درک باشد مثلاً ذریع مناسب از نظر فرهنگی و دارای کیفیت خوب (قابل پذیرش بودن) و نهایتاً این برنامه ها باید دارای وصف انطباق پذیری باشند یعنی آموزش باید بگونه انعطاف پذیر باشد که بتواند با نیازهای جامعه و جمعیت انسانی (نسل جدید) متحول و سازگار باشد و به دانش آموزان در سنین و مقاطع مختلف در شرایط متنوع

اجتماعی و فرهنگی پاسخ مناسب دهد. در همه این موارد دولت موظف به تأمین این امکانات و بسترها خواهد بود تا به این وسیله از وقوع جرم توسط دانش آموزان (اطفال و نوجوانان) یا ارتکاب جرم علیه آنان پیشگیری بعمل آید (اصل ۳۰ قانون اساسی و ماده ۱۰۴ منشور حقوق شهروندی با امعان نظر در بند ۱ ماده ۲۶ اعلامیه حقوق بشر و بند ۲ ماده ۱۳ میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزش و پرورش رایگان که دولت وقت ایران نیز به آن ملحق شده است)

۳-۳- دولت و رسانه در پیشگیری از وقوع جرم

یکی دیگر از اقدامات پیشگیرانه که دولت می تواند بر آن نظارت نماید «رسانه» است. رسانه از منظر جرم شناسان نقش دوگانه در وقوع جرم یا پیشگیری از آن دارد. بسیاری از جرم شناسان معتقدند رسانه به عنوان یک ابزار در پرورش یا انحراف افکار عمومی نقش مهمی ایفا می کند و بهترین وسیله برای روشن شدن اذهان و تنویر افکار عمومی و عقاید افراد شمرده می شود. بنابراین به همان نحو که رسانه می تواند همچون آینه ای نقش یک بستر برای جامعه پذیری کودکان و نوجوانان را نشان دهد، می تواند کارکردهای منفی نیز برای همان افراد داشته باشد. دولت می تواند از طریق رسانه و برنامه های آموزشی، فکری، تربیتی و مذهبی بر لزوم جامعه پذیری افراد خصوصاً کودکان و نوجوانان بر ایجاد محیط اجتماعی و سالم نقش آفرینی نماید. کارشناسان علوم اجتماعی استدلال می کنند جرائم و دیگر ناهنجاری های اجتماعی از طریق رسانه قابل مدیریت است زیرا رسانه به طور مؤثر می تواند در شکل گیری نظم، ثبات و تغییر ناهنجاری به هنجار و ارزش ها نقش ارزشمندی داشته باشد (بیانی، ۱۳۹۲: ۳۵-۳۳) برخی نیز آموزش چگونگی ارتباطات اجتماعی و تزریق اصول اخلاقی مطلوب دذر اذهان مردم و تکوین شخصیت و رفتار میان آحاد جوامع انسانی را متأثر از رسانه (با محتوای مثبت) دانسته اند (جهان بین، ۱۳۸۲: ۱۱۰) بنابراین دولت می تواند در همه این موارد به عنوان متولی پیشگیری از وقوع جرم در جامعه عمل کند.

در ایران با وجود آنکه صدا و سیمای ج.ا.ا از نهادهای زیرمجموعه رهبری و مستقل از قوای سه گانه شمرده می شود (اصل ۱۷۵ ق.ا.ا) اما مطابق بند «ب» ماده ۲ قانون اداره صدا و سیمای جمهوری اسلامی، نماینده قوه مجریه (بر اساس اصل ۱۲۶ ق.ا.ا) یکی از اعضای شورای سرپرستی این نهاد محسوب می شود. بنابراین دولت در حدود اختیارات و وظایف قانونی می تواند بر محتوای برنامه های این مجموعه در راستای مسأله پیشگیری از وقوع جرم نظارت یا مطابق بند «ب» ماده ۵ قانون مزبور در تنظیم خط و مشی این سازمان ورود کند.

از آنجا که بزهکاری رفتاری پیچیده و در عین حال با سرعت بالایی قابلیت رشد و تکثیر دارد (خصوصاً توسط مجرمان اتفاقی) بنابراین دولت باید از این طریق تمام تلاش خود را برای مهار این پدیده خطرناک بسیج نماید. از جمله این برنامه ها حذف خشونت تلویزیونی بر رفتار کودکان و نوجوانان، حذف فیلم های تخیلی، ترویج کننده ناهنجاری، فرار از مدرسه، اعتیاد، سیگار کشیدن، بی احترامی به والدین، ولگردی، حمله یا تیراندازی با اسلحه گرم یا کشیدن سلاح سرد، درگیری و نزاع های خیابانی یا سرقت، خفه کردن افراد حتی در برنامه های کودک و مواردی مانند آن است؛ زیرا، همه این موارد منجر به ایجاد خشونت در بین کودکان و نوجوانان و در نتیجه وقوع جرم در در این کانون خواهد شد. به عنوان مثال در ارزیابی سه شبکه تلویزیونی آمریکا (در سال ۱۹۹۸) معلوم شد که این شبکه ها در برنامه های خود در هر هفته ۹۲ مورد حمله با اسلحه گرم، ۱۱۳ صحنه تجاوز به عنف، ۹ فقره خفه کردن، ۱۲۸ فقره نزاع یا مشت و لگد و ۱۷۹ مورد تخلف از قانون را نمایش داده اند (محمدي و دیگران، پیشین: ۲۴۸) واضح است این رویکرد با سرعت فزاینده ای سبب تکثیر و تولید جرم در جامعه خواهد شد. دولت و دستگاه قضایی نیز توان کنترل، مهار و مدیریت چنین حجم گسترده ای از بزهکاری را نخواهد داشت.

۴- نقش عمومی دولت در اصلاح مجرمین از طریق پیشگیری از جرم

اصلاح مجرمان در معانی گوناگون خود، رویکردی انسانی در مواجهه با بزهکاری است که دارای الگوهای مختلف علمی است (حاجی ده آبادی، ۱۳۸۶: ۸۳) از این رو، اصلاح مجرمان نیازمند تغییر و تحول در سیاست جنایی تقنینی و مشارکت همه قوای سه

گانه در استفاده از راهبردها و روشهای اصلاحی دارد (اصل ۱۵۶ ق.ا.) با وجود آنکه اصلاح مجرمان از جمله رویکردهای و سیاست جنایی مورد بحث جرم شناسان قرار دارد اما امروزه در بسیاری زمینه ها دولتها نیز از تجارب یکدیگر در این مقوله مهم مشارکت نمایند.

به این منظور بسیاری از جرم شناسان امروزه از نهادی با عنوان «پیشگیری نوع سوم» یا «پیشگیری بر اساس مدل پزشکی» صحبت می کنند که در بر دارنده سیاست جنایی اصلاح مجرمان است (همان: ۹۱) مطابق این الگو، وظیفه قوه قضائیه صرفاً مجازات مجرمان نیست بلکه باید اقداماتی را در جهت بازپروری مجرمان و اصلاح آنها در جهت بازگشت به زندگی عادی ترتیب دهد اما طبیعتاً این بند شامل صرف کارکرد قضایی یا قوه قضائیه نیست زیرا پیشگیری در این معنا بسیار گسترده خواهد داشت و برنامه های موضوع اصل ۱۵۶ ق.ا. به صورت ناتمام اجرا خواهند شد. برخی حقوقدانان بر این عقیده هستند که اجرای برنامه های این اصل به تولی و سرپرستی قوه قضائیه باید انجام شود و نه اجرای دقیق و کامل آنها (طاهایی نژاد، ۱۳۸۰: ۱۱۰) بنابراین مجری پیشگیری از جرم، نه تنها قوه قضائیه بلکه همه نهادهای حاکمیتی خواهند بود که این موضوع با روح قانون (اصل ۱۵۶ و مواد ۱ و ۲ قانون پیشگیری از وقوع جرم) تناسب معنایی و کارکردی بیشتری خواهد داشت. بر این اساس با تفسیر موسع از اصل ۱۵۶ (بند ۵) کمیسیونی در قوه قضائیه در حال فعالیت است که به طور مشخص وظیفه اصلاح مجرمان را بعهده دارد. این کمیسیون متشکل از نهادهای و وزرای ذی ربط تشکیل شده که این خود بر لزوم دخالت دولت در امر اصلاح مجرمان از طریق برنامه های اجتماعی و پیشگیرانه از وقوع جرم (تکرار جرم توسط مجرمان) دارد.

البته با وجود آنکه اعتقاد عمومی بر این است که منظور از «اصلاح مجرمان» از طریق اعمال کیفر و اقدامات تأمینی و تربیتی است، اما این امر منافاتی با بهسازی اخلاقی و تربیتی مجرم با شیوه های غیر کیفری که دولت ارائه نماید ندارد. بنابراین در این حالت، سرپرستی قوه قضائیه بر مسأله اصلاح مجرمان قابل توجه خواهد بود، با این عنوان که قوه قضائیه امکان ندارد خود، مجرمان را کیفر دهد و از سوی دیگر آنها را اصلاح نماید (ولو با مجازات) اگر فرض هم بنا بر اصلاح باشد، کلیه اصلاحات از طریق اعمال کیفری و مجازات نخواهد بود چه آنکه اگر چنین بود اکنون در جامعه نباید هیچ جرم تکرار شده ای توسط مجرمان با سابقه و زندان رفته یا مجازات شده (غیر از حبس مانند جزای نقدی، شلاق و ...) باشیم. بنابراین واضح است که همه برنامه های قوه قضائیه نمی تواند مصداق اصلاح مجرمان باشد و حسب مورد می توان به دولت در امور اجرایی این اختیار و وظیفه را داد که در امر پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمان وارد عمل شود (مانند ماده ۱ قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۲ اردیبهشت ماه ۱۳۷۹ که بر لزوم اصلاح غیر کیفری مجرمان تأکید کرده است)

به این منظور دولت در موارد مختلفی در زمینه اصلاح مجرمان وارد عمل شده است از جمله مطابق آیین نامه مهم پیشگیری از اعتیاد، درمان معتادان به مواد مخدر و حمایت از افراد در معرض خطر اعتیاد مصوب ۱۳۷۷/۱۱/۲۰ و نیز آیین نامه اجرایی سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰/۰۲/۲۸ همچنین برخی مقررات غیر کیفری بر لزوم اصلاح و تربیت مجرمان از طریق دستگاههای اداری و اجرایی تأکید کرده اند از جمله تجدید تربیت منحرفین اجتماعی و بازپروری معتادین به مواد مخدر. این دو مورد به طور صریح به ترتیب بر عهده سازمان بهزیستی و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار داده شده است (موضوع ماده واحده لایحه قانونی راجع به تشکیل سازمان بهزیستی مصوب ۱۳۵۹/۰۴/۲۵ و نیز ماده واحده قانون اصلاح راجع به تشکیلات بهزیستی کشور مصوب ۱۳۷۵/۱۱/۰۹ که تصریحاً بر تجدید تربیت منحرفین اجتماعی توسط دولت تأکید دارند) در این مورد دولت وظیفه دارد با تأسیس مراکز بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، قرنطینه سازی دختران و زنان در معرض آسیب یا آسیب دیده اجتماعی، بازپروری کودکان زیر ۱۸ سال (نیازمند خدمات تخصصی که مشمول مراکز شبانه روزی و کانون اصلاح و تربیت نمی شوند) طرح خانه سلامت (جهت حمایت و نگهداری دختران نیازمند خدمات بازپروری) و طرح ساماندهی

کودکان خیابانی و دختران فراری در مسأله اصلاح مجرمین ایفای نقش نماید. همچنین دولت در اصلاح، درمان و بازپروری معتادین (بر اساس ماده ۱۵ اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۳۶۸/۰۸/۱۷) از طریق وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی خدمات درمانی و تربیتی در جهت اصلاح و بازپروری آنان ارائه نماید. البته غیر از وزارت بهداشت، ستاد مبارزه با مواد مخدر نیز مسئولیتی خطیر در این زمینه دارد (از ارکان اجرایی دولت در زمینه مبارزه با جرائم مربوط به مواد مخدر) چنان که ماده ۱ آیین نامه پیشگیری از اعتیاد، درمان معتادان به مواد مخدر و حمایت از افراد در معرض خطر مصوب ۱۳۷۷ مسئولیت درمان، بازپروری و تمهیدات پس از آزادی معتادین را از وظایف این ستاد گذارده است که باید با جلب همکاری وزارتخانه های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و امور خارجه به جذب کمکهای آموزشی، مالی، وزارت کار و امور اجتماعی جهت فراهم سازی زمینه های اشتغال و به کارگیری معتادین اصلاح شده، سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی به وظیفه خطیر خود در کنار دولت عمل نمایند. افزون بر این بر اساس مصوبه هیأت وزیران مورخ ۱۳۶۲/۰۱/۲۸ مسئولیت بازپروری معتادین در سراسر کشور به سازمان بهزیستی محول گردید که آیین نامه اجرایی مراکز بازپروری معتادین مورخ ۱۳۷۲/۰۷/۲۶ با نقش محوری دولت و دستگاههای ذیربط تهیه و اجرا گردید.

۵- نتیجه گیری

اصلاح مجرمین و پیشگیری از وقوع جرم دو مقوله مهم سیاست جنایی و تقنینی کشور شمرده می شوند. این دو مقوله هرگاه به طور جدی مورد توجه قرار گیرند می توانند در مهار پدیده جرم در جامعه مؤثر واقع گردند. این امر از چنان اهمیتی برخوردار است که قانونگذار در بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی به طور صریح به آن اشاره کرده است. به این منظور قوه قضائیه به عنوان متولی پیشگیری از وقوع جرم در جامعه و اصلاح مجرمین (اصل ۱۵۶ ق.ا.) و دولت به عنوان بازوان اجرایی سیاست جنایی، این وظیفه خطیر را بر عهده خواهند داشت. بنابراین دولت با استفاده از ابزارهای پیشگیرانه از جمله خانواده، مدرسه و رسانه، با استفاده از برنامه های حمایتی در امر پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین در حدود قوانین و مقررات مرتبط می تواند در پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین ایفای نقش نماید. افزون بر این اصلاح مجرمین از دیدگاه جرم شناختی به عنوان یک ارزش و راهبرد جنایی شناخته می شود بنابراین در این مورد باید با استفاده از شیوه های متناسب با سیاست کیفری و اختیارات اعطایی قانونگذار به دولت تمهیدات ویژه ای صورت گیرد زیرا به طور مشخص ابزارها و سازوکارهای اجرایی دولت با طرز کار قوه قضائیه تفاوت بسیار دارد. افزون بر این دولت برخلاف قوه قضائیه کار قضائی، جنایی و کیفری انجام نمی دهد و تمام تمرکز خود را بر شیوه های غیر کیفری متمرکز خواهد کرد. در این شیوه اصلاحی آنچه مطلوب است اصلاح و بازپروری مجرمین از طریق سازوکارهای آموزشی، اجتماعی، تربیتی، فرهنگی و مذهبی است. دولت برخلاف قوه قضائیه که در بسیاری موارد از سیاست کیفری واکشتی و سرکوب گر بهره وری دارد، در پی ترمیم آسیب ها و خطرات جرم به منظور جامعه پذیر کردن افراد خصوصاً مجرمین با سابقه و آزاد شده از زندان است.

منابع

- ابراهیمی. شهرام. (۱۳۸۸). رویکردهای موسع و مضیق پیشگیری و آثار آن، *فصلنامه آموزه های حقوق کیفری*. دوره ۶. شماره ۱۲. صص ۳۷-۵۲.
- آزادیان، سیمین و حیدری. مسعود. (۱۴۰۳). بررسی پیشگیری اولیه فردمدار با چشم انداز به نهج البلاغه، تهران. *سومین کنگره بین المللی نهج البلاغه راه نجات (نهج البلاغه و زیست شرافتمندانه)*. صص ۲۱-۱.
- اسحاقی. محمد. (۱۳۸۳). *مجموعه مقالات پیشگیری از جرم*، تهران. نشر معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه.
- اکبری، لیلا. (۱۳۸۰). بررسی شیوه های پیشگیری از بزهکاری کودکان و نوجوانان در قواعد و اسناد بین المللی. دانشگاه تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق جزا و جرم شناسی.
- انصاف پور. غلام رضا. (۱۳۷۹). *فرهنگ فارسی*. تهران. نشر زوار.
- بیابانی. غلامحسین. (۱۳۹۲). نقش رسانه در پیشگیری از جرم. *نشریه رسانه*. سال بیست و چهارم. شماره ۳. صص ۳۳-۴۲.
- بیگ زاده. علی محمد. (۱۳۸۷). بررسی تفاوت های میان حقوق جزا و جرم شناسی، ماهنامه دادرسی. شماره ۶۹. صص ۹-۱۵.
- جعفری لنگرودی. محمدجعفر. (۱۳۷۶). *تومینولوژی حقوق*. تهران. انتشارات گنج دانش.
- جهان بین. داریوش. (۱۳۸۲). نقش رسانه ها در کنترل و امنیت اجتماعی. *مجله حقوقی دادگستری*. شماره ۴۳. صص ۱۱۹-۹۳.
- چاله. فرشید. (۱۳۸۷). اصول و مبانی پیشگیری از جرم. *ماهنامه دادرسی*. شماره ۶۷. صص ۴۵-۵۵.
- حاجی ده آبادی. محمدعلی. (۱۳۸۶). *پیشگیری از جرم، دانشنامه امام علی (ع)*. تهران. انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- حاجی ده آبادی. محمدعلی. (۱۳۸۸). اصلاح مجرمان در سیاست جنایی تقنینی ایران، فصلنامه حقوق. *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*. دوره ۳۹. شماره ۳. صص ۸۳-۱۰۴.
- حقی پور. شهناز. خسروشاهی. قدرت الله و پوریانی. محمدحسین. (۱۴۰۲). ارزیابی نقش و عملکرد سازمانهای اجتماعی رسمی و غیر رسمی در پیشگیری از تکرار جرم با تأکید بر برنامه های بازپذیرسازی اجتماعی بزهکاران در محیط زندان (مورد مطالعه: سازمانهای اجتماعی و حمایتی تحت نظارت قوه قضائیه). *مجله پژوهشهای حقوق جزا و جرم شناسی*. دوره ۱۱. شماره ۲۲. صص ۲۸۹-۳۱۴.
- حیدری، حسین. (۱۳۹۶). بررسی پیشگیری از جرم در آموزه های اسلامی با تأکید بر دیدگاههای امام علی علیه السلام. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بین الملل خلیج فارس، رشته حقوق جزا و جرم شناسی.
- خاقانی، علی. (۱۳۸۵). سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در قبال جرایم ثبتی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق جزا و جرم شناسی.
- خطیبی، علیرضا. احمدی. سیدمحمدصادق و شیخ الاسلامی. عباس. (۱۳۹۷). تعهدات نهادهای حکومتی در پیشگیری از وقوع جرم، *فصلنامه پژوهشنامه ایرانی سیاست بین الملل*. سال هفتم. شماره ۱. صص ۵۳-۸۴.

- دهقانی. نرگس و فرهنمند. مجتبی. (۱۳۹۹). چالشهای قانونی قانون پیشگیری از وقوع جرم مصوب ۱۳۹۴. *فصلنامه علمی اختصاصی مطالعات نوین علوم انسانی در جهان*، مرکز توانمندسازی مهارتهای فرهنگی و اجتماعی جامعه. جلد ۱. شماره ۱. صص ۲۸-۳۳.
- رایجیان اصلی. مهرداد. (۱۳۸۳). رهیافتی نو به بنیان های نظری پیشگیری از جرم، *مجله حقوقی دادگستری*. دوره ۶۸، شماره ۴۹-۴۸، صص ۱۶۸-۱۲۳.
- شایگان. فریا. (۱۳۹۵). نقش سازمانهای مردم نهاد در پیشگیری اجتماعی از جرم (با تأکید بر نهادهای مذهبی). *فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم*. سال یازدهم. شماره ۳۹، صص ۹-۴۱.
- شجاعی نسب، فاطمه. (۱۳۹۶). تحلیل نقش ثبت در پیشگیری از جرایم ناظر بر ماده ۱۰۰ قانون ثبت. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد الکترونیکی، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق ثبت اسناد و املاک.
- صدری افشار. غلامحسین. (۱۳۸۳). *فرهنگ فارسی معاصر*. تهران. انتشارات شایبک.
- طاهایی نژاد، سیدعلیرضا. (۱۳۸۰). پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین در حقوق کیفری ایران. دانشگاه شهید بهشتی، پایان نامه کارشناسی ارشد. رشته حقوق جزا و جرم شناسی.
- فیض. علیرضا. (۱۳۷۰). *مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام*. تهران. انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- قدسی، سیدابراهیم. قلیزاده. بهروز و شیخ اسلامی. عاطفه. (۱۴۰۰). پیشگیری از تکرار جرم با حفظ کرامت انسانی بزهکار با نگاهی به آموزه های جرم شناختی، *مجله پژوهشهای حقوقی*. دوره ۲۰. شماره ۴۵. صص ۲۳-۵۴.
- کریمی. عبدالوهاب. (۱۳۸۹). پیشگیری از جرم از منظر قرآن، *فصلنامه معرفت*. شماره ۱۴۸. صص ۹۲-۷۳.
- محمدنسل. غلامرضا. (۱۳۸۹). فرایند پیشگیری از جرم، *فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی*. دوره ۴۰. شماره ۱. صص ۳۳۴-۳۱۷.
- محمدی، شهرام. بیژنی. طیه و حاتمی، مهدی. (۱۳۹۷). نقش خانواده، مدرسه و رسانه در پیشگیری از وقوع جرم با تأکید بر معیارهای بین المللی حاکم بر تعهد دولتها در آموزش افراد. *فصلنامه علمی پژوهشی تدریس پژوهی*. سال ششم. شماره چهارم. صص ۲۳۳-۲۵۴.
- مرادی کوچی. مهدی. (۱۳۹۸). کارکرد اصلاحی مجازاتها در پرتو تحولات کیفری: از رویکرد اصلاحی بزهکاران در زندان تا راهبرد اجتماع مدار، *فصلنامه تمدن حقوقی*. دوره ۲. شماره ۵. صص ۹۳-۱۱۴.
- معین. محمد. (۱۳۶۱). *فرهنگ فارسی*، چاپ اول، تهران. انتشارات امیرکبیر.
- نجفی ابرندآبادی. علی حسین. (۱۳۸۷). *پیشگیری عادلانه جرایم (مجموعه مقالات)*. تهران. انتشارات سمت.
- نوربها. رضا. (۱۳۸۸). *زمینه حقوق جزای عمومی*. تهران. انتشارات گنج دانش.
- نیازپور. امیرحسن. (۱۳۹۳). اساسی سازی حقوق پیشگیری از جرم در ایران، *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*. سال دوم. شماره ششم. صص ۹۱-۱۱۱.